

Milý pane prezidente,

chybíte nám. Chybí nám Vaše tvář na stěnách školních tříd, postrádáme Váš hlas v tisku a televizi, marně čekáme na Váš názor na současné kauzy. Chybí nám Vaše jemná a vůči člověku láskyplná rétorika, současná společnost by potřebovala někoho s Vaším darem popsat její současný stav, nehledě na to, jak nepopsatelný se může zdát, a celý svět napjatě očekává příchod někoho s Vaší odvahou společnost konstruktivně kritizovat bez ohledu na osobní nepohodlí.

Po přečtení několika vašich esejí mi však vrtá hlavou otázka, jak aktuální jsou Vaše myšlenky po svržení totalitního režimu, ve svobodném a demokratickém státě. Je to, co jste hlásal, relevantní i pro současnou společnost? A je sázka na vítězství nejvyšší Pravdy a Lásky nad Lží a Nenávistí rozumná i v dnešním, čím dál tím komplikovanějším, světě?

Rád bych tedy nejprve popsal, jak vlastně ten dnešní svět vypadá. Promluví o tom, jak se dle mého změnila lidská společnost a co je v současnosti její největší výzvou.

Tuším, že ani člověk s Vaší vizí by nedokázal správně odhadnout rychlost, s jakou se technologický pokrok řítí kupředu. Zatímco dříve prý stačilo ohlédnout se, kde se lidstvo nacházelo před sto lety, abychom mohli relativně přesně odhadnout, kam se dostaneme za sto let nadcházejících, technologický vývoj roste v současnosti exponenciálně. Pokud byla umělá inteligence před deseti lety pouhým námětem pro tvorbu vědeckofantastické fikce, dnes o ní hovoří přední tváře technologického pokroku jako o v blízké budoucnosti dosažitelné realitě. Automobilovému průmyslu jak ho známe dnes, zásadní složce celosvětového hospodářství, může brzy učinit konec automobil samořídící, který je již na dosah ruky (jedná se potenciálně o vývoj obzvláště obtížný pro členské státy Evropské unie). „Potopa“ informací v roce 1978, o které jste psal v Moci bezmocných, se zdá jednoduše směšná oproti množství informací, které jsou dnes člověku běžně přístupné na internetu. Dá se vlastně říci, že skutečná potopa přišla až nyní. A člověk, kterému přizpůsobit se trvá často celé

generace, má přirozeně co dělat, aby v této záplavě neutonul. Pokud má sám jedinec co dělat, aby udržel s pokrokem krok, není se čemu divit, že ještě podstatně rigidnější společenské konstrukty se pomalu začínají hroutit. Všeljaké člověkem vytvořené struktury, od struktur ekonomických přes vzdělávací až po politické, zaostávají čím dál tím víc. Co mohlo fungovat před sto, padesáti, ba i dvaceti lety, může být dnes zastaralé až nepoužitelné. Vzdělávací instituce, jejichž úlohou bylo vždy poskytovat odpovědi, nedokáží reflektovat skutečnost, že pokud jsou veškeré informace snadno k dispozici na internetu, je místo znalosti odpovědí daleko důležitější schopnost klást správné otázky. I to je jeden z důvodů, proč má dnešní člověk problém uvažovat o informacích, které přijímá kriticky. Není schopen ptát se, zdali jsou zdroje jeho informací relevantní k dané informaci, nedokáže posoudit jejich pravdivost. Tato skutečnost nahrává do karet vzniku nového, neustále sílícího, sociopolitického fenoménu. Řeč je o tzv. *post-truth society*¹.

Tento koncept byl sociologům a politologům znám už za vašich časů, ale teprve v posledních letech začíná trápit i na účtě k pravdě založené „západní“ demokracie. Nejedná se pouze o demokracie parlamentní, jak jste předvídal, ale skutečně o veškeré demokracie na světě. To lze ostatně pozorovat na růstu popularity Donalda Trumpa, který je jedním z předních světových exponentů post-truth politiky. V té je pravda odsunuta na vedlejší kolej. Politik, či jiná význačná osobnost cílí na emoce nikoliv na fakta, vymyslí si tedy lež a vypustí ji do světa. Lež, šířící se prostřednictvím novodobých médií nebývalou rychlostí, nabírá s každým novým zopakováním čím dál tím obludnějších rozměrů, s každým přeposláním a sdílením na sociálních sítích roste a upevňuje své místo v podvědomí jejich recipientů. Mohl byste si snad říct, že lež má přeci krátké nohy a že obzvláště v dnešním digitálním věku nemůže daleko utéct. To je pravda. Pokud by ale někdo, snad opoziční politik či novinář, chtěl lživým tvrzením čelit, musí přistoupit na hru podle nových pravidel.

¹ Post-pravdivá či post-faktická společnost či jiná přechýlení do češtiny se mi jeví jako poměrně neohrabané, zůstanu tedy u angličtiny.

Lhář totiž pracuje s emocemi, pracuje se strachem z neznámého a využívá hněvu běžného člověka vůči vládnoucím a intelektuálním elitám. Snaží se upevnit způsob uvažování „my vs. oni“, často se paradoxně distancuje od skupiny, ke které sám náleží. Takový Andrej Babiš pak tvrdí, že není kariéřním politikem, a zároveň se společně s Tomiem Okamurou ohrazují proti imigrantům (zvláště pak těm ekonomickým). Jakmile přijde někdo, kdo lhářovu lež vyvrátí, lhář postaví celou situaci na hlavu, označí toho, kdo lež vyvrátil, za příslušníka vládnoucí či jiné obecně neoblíbené skupiny a za lživé označí vyvrácení původní lži.

Pokud tedy někdo tvrdí, že Miloš Zeman si článek vlevo dole vymyslel, pan Zeman zkrátka prohlásí, že článek viděl, že prostě existuje a prohlásí média za „pravdolákařská“ (jak se Vám to líbí?) a jejich snahu jeho lži oponovat označí jako pokus o kompromitaci. Každý správný „pravdolákař“ se pak vzteká, že současný prezident nedokáže přiznat svůj omyl, on se mezitím v duchu otřásá smíchy. Ví, že se o žádný omyl nejedná, dobře ví, že článek vlevo dole neexistuje. Směje se snaze jeho odpůrců uvést věci na pravou míru, v duchu jim děkuje za kult jeho osobnosti budující medializaci celé kauzy a za podtržení ideologických rozdílů mezi lživými elitami a obyčejným lidem. Ke které z těchto skupin Miloš Zeman náleží, je pochopitelně nasnadě.

Fenomén post-truth politiky není ovšem ryze český. Na mysl přichází rétorika Donalda Trumpa v USA, části politického spektra agitující za odchod z EU ve Spojeném království, vládnoucí parlamentní strany Fidesz Viktora Orbána v Maďarsku a mnoha dalších. Mimo role lži v jejich celkové strategii mají všichni zmínění ještě jedno společné. Jedná se o tendenci zobecňovat.

Jedním ze způsobů, které média a veřejně činní lidé vynalezli, aby ušetřili člověku čas a zjednodušili mu orientaci v informacemi přeplněném životě, je generalizace. Člověk, který je unavený z odevšad se valících informací, je náchylný k přijímání těch vjemů, které jsou podány co nejjednodušeji. Příznakem post-truth politiky je pak tedy snaha vykreslit všechno černobíle, absolutně a zkrátka co možná nejméně komplikovaně. Mluvíme pak tedy o imigrantech z Blízkého východu jako o jedině, nediferenciované mase lidí, kteří přišli tam z těch míst, odkud pocházejí

teroristé a tudíž je zřejmé, že se k nám valí masa teroristů. Jsou-li snad hispánské a latinoamerické menšiny v USA problematické, není nic jednoduššího než je všechny bez rozdílu deportovat za vysokou zeď. Tato tendence sahat po těch nejjednodušších řešeních a odpovědích je však v ostrém rozporu se samotným životem a skutečností, ve vši jejich komplexitě a nejednoznačnosti.

Život, nehledě na to, jestli na něj pohlížíme z čistě biologického hlediska, anebo jestli za tímto pojmem hledáme víc, se stejnosti a jednoduchosti vyhýbá. Žádá si diverzitu. Můžeme se bavit o diverzitě genetické, která je podmínkou evolučního vývoje. Můžeme nahlédnout na komplexnost světa z hlediska chemického, kde myriáda prvků a sloučenin tvoří dohromady naši materiální skutečnost. V souvislosti s politikou a lidským společenstvím celkově je pak nesmírně důležitá pluralita názorů a hodnot. Jenom díky racionální a mírové konfrontaci myšlenek a ideálů se může lidská společnost posunout dál. Jenom při nenásilném střetu nápadů a tvrzení může být pravdivost těchto tvrzení otestována, jen při jejich střetu může dojít k jejich fúzi a vzniku myšlenek nových, větších a pokročilejších. Jen to, co je nové, může člověka něčemu přiučit. Člověk tedy musí neznámé láskyplně přijmout a smířit se s tím. Nesmí se novému vydat zcela bezhlavě, vydat se mu však musí. Co je různé a rozmanité, prosperuje a vzkvétá, co zůstává stejné, nevyhnutelně stagnuje, uhnívá a nakonec zaniká. A skutečnost je taková, že svět komplikovaný a pestrý je. Pokud tedy někdo popisuje skutečnost jako černobílou (vzpomínané my vs. oni) a jednoduchou (např. přisuzování stejných vlastností celým demografickým skupinám), je nejen další lží, ale zároveň také nepochopením veškeré životní reality.

To samozřejmě není něco, co bych musel zrovna Vám nějak zvlášť vysvětlovat. O pravdě a o životě jste toho sám napsal víc než dost. A zatím se zdá, že to ani dnes není o nic méně relevantní. Pravda musí opět zvítězit nad lží, post-truth society se nesmí stát ničím jiným než krátkým výstřelkem, slepou odbočkou, na jejímž konci se obrátíme a vrátíme se na cestu pravdy. Toho můžeme docílit pouze celospolečenským odvrhnutím lži a niterným přijutím nejvyšší pravdy, které s sebou nese smíření se s komplikovanou a rozmanitou realitou. Ve společenském a politickém životě to značí povinnost vyjádřit svou podporu osobnostem, kteří tuto

pravdu přijímají také (ať už prostřednictvím svobodných voleb či jakkoli jinak) a naopak aktivně se vymezit proti všem, kteří pravdu odmítají a obklopují se lží. Tady mi však nedá, než se krátce zabývat dalšími dvěma hybnými silami post-truth society, totiž lhostejností a pohodlností.

Ty jsou zcela přirozeným následkem sílícího kapitalismu, kterému v globalizovaném světě neutečou ani země s původně centrálně řízeným hospodářstvím (např. Čína). Ve společnosti, kde je nejvyšší možnou aspirací soukromý zisk, je lhostejnost i pohodlnost jako doma. Morální vzory a duchovní autority nahradili multimiliardáři a celebrity. Nejvyšší metou lidského snažení je osobní úspěch, úspěch znamená být schopný hromadit bohatství rychleji a efektivněji než ostatní. Pohodlnost angažovat se v záležitostech, které se nás zdánlivě přímo netýkají, pak může být považováno za ctnost. Nazýváme ji efektivitou práce, efektivní je každý „úspěšný“ člověk. Takový člověk pak v duchu hesla „Čas jsou peníze“ neztrácí čas něčím, co mu nepřináší osobní zisk. Lhostejnost vůči okolí je pak jen další složkou zmíněné efektivnosti. Člověk se zajímá o okolní dění, dokud může nabyté informace proměnit v zisk, cokoliv jiného není efektivní.

Dobrá zpráva je, že i tady je hledání pravdy řešením. Člověk, který na svět pohlíží z hlediska hromadění kapitálu, si ve své krátkozrakosti lže do kapsy. Zisk nelze generovat ve společenském vakuu, v takovém vakuu by navíc byl zbytečný. A pravdou je, že pokud je člověk součástí společnosti, nezájmem o společenské dění škodí sám sobě, sám sebe připravuje o možnost podílet se na směřování společnosti, jíž je součástí. Chce-li člověk tak skutečně být svým pánem, má tak pouhé tři možnosti. Může se stát poustevníkem, což je na planetě rozděleně mezi svrchované státy poměrně obtížné, může se pustit na tenký led hromadění zisku na úkor ostatních, čímž se vystavuje riziku vyloučení ze společnosti či jiné formy společenské retribuce, anebo musí akceptovat skutečnost, že nepodílením se na společenském dění připravuje sám sebe o část své vlastní svobody.

Zdá se mi, že Vaše slova o pravdě a lásce neztratily na své důležitosti ani poté, co jsme se vymanili z područí socialismu a stali se součástí úzce propojeného

světového společenství a rodiny demokratických států. Jediné, v čem si s Vámi dovolím nesouhlasit, je Vámi navrhovaný návrh na návrat do tzv. komun, maličkých společenství, kde jediné důvěrné vztahy mezi jednotlivými lidmi zabrání vzniku lhostejnosti a pohodlnosti. Byť by to snad fungovat mohlo, nevěřím, že je to v dnešním světě reálné. Vazby mezi jednotlivými národy i státy jsou dneska nerozdělitelné, celková identita jedince stále častěji nezahrnuje pouze jedinou národní identitu, moderní člověk si buduje přátelství a vztahy s lidmi z celého světa. Pravda a láska musí být eventuálně přijata na celosvětové úrovni, jenom univerzální úcta k těmto ideálům umožní lidstvu fungovat v mírově shodě. To ale nic nemění na nadčasovosti Vašich myšlenek. Hodnoty, které Vám pomohly překonat lidskou pustotu totalitního režimu, jsou stále potřeba. A vězte, že Vaše práce má alespoň jednoho následovníka. Toho, který právě dopisuje poslední slova tohoto dopisu.

V úctě

Jakub Šámal,

Gymnázium Nová Paka/LEAF Academy